

Atf / Citation

YILMAZ, S. N. (2024). "Bölük, Ramazan (2023). Muhtâr-nâme. Elazığ: Asos Yayınları. xxii+781 s. ISBN 978-625-6861-56-5". *Gazi Türkiyat*, 35: 327-330.

Geliş / Submitted

21.11.2024

Kabul / Accepted

22.12.2024

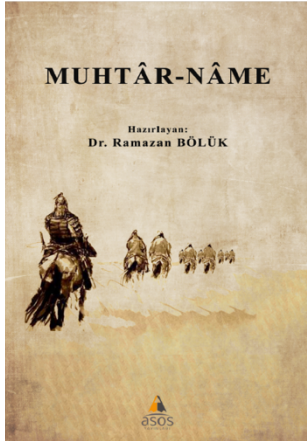
DOI

10.34189/gtd.35.018

MUHTÂR-NÂME

Bölük, Ramazan (2023). Muhtâr-nâme. Elazığ: Asos Yayınları. xxii+781 s. ISBN 978-625-6861-56-5

Sena Nur YILMAZ*

Destanlar, Anadolu'nun Türkleştirilmesi sürecinde önemli bir yere sahiptir. Anadolu'da oluşturulan destanlar arasında olup konusunu İslam tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olarak bilinen Kerbela vakasından alan Muhtâr-nâme de bu destanlardan biridir. Söz konusu yazma eser, Dr. Ramazan Bölük tarafından çeviri yazısı ve dil incelemesi yapılarak "Muhtâr-nâme" adıyla yayına hazırlanmış, Asos Yayınları tarafından 2023 yılında yayımlanmıştır. Eserin bu yayına kadar tam bir çeviri yazısı ve dil incelemesi ortaya konmamıştır. Bu durumun metnin orijinalliğini arttırdığını belirten yazar, literatüre önemli bir eser kazandırmak amacıyla "Muhtâr-nâme" adlı çalışmayı hazırlamıştır.

Muhtâr-nâme, Derviş Mahfî tarafından Farsçadan çevrilmiş, istinsahı ise Hicri 14 Zilhicce 1272, Miladi 16 Ağustos 1856'da Yenişehirli Hafız Muhammed Emîn Fennî tarafından yapılmış bir eserdir. Bilinen tek nüshası Millî Kütüphane'de yer alan eser,

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE. sennur642yilmaz@gmail.com, ORCID: 0009-0000-8709-9514

183 varaktan oluşmaktadır. Bölük, yazma üzerine iki çalışma tespit edildiğini belirtmektedir. Bunlardan ilki Ebru Duman tarafından hazırlanan, yazma eserin 1-31b varaklar arasını içeren yüksek lisans tezidir. İkincisi ise Gencay Zavotçu ve Ebru Duman'ın birlikte hazırlamış olduğu, eseri tanıtan makaledir.

Ramazan Bölük'ün hazırladığı bu çalışma; *Giriş, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Metin, Kelimeler Dizini, Özel İsimler Dizini ve Arapça-Farsça İbareler Dizini* bölümlerinden oluşmaktadır. En sonda ise çalışma süresince yazarın yararlandığı kaynakları gösteren bir *Kaynakça* bulunmaktadır. Yazar, ilk olarak eserin çeviri yazısını yaparak metni oluşturmuş, daha sonra ses ve şekil bilgisi bakımından metnin ayrıntılı incelemesini yapmıştır.

Çalışmanın *Giriş* bölümünde ilk olarak Muhtâr-nâme hakkında genel bilgi verilmiştir. Daha sonra bu eseri Farsçadan çeviren Derviş Mahfî'nin hayatından bahsedilmiştir. Taranan biyografik kaynaklarda Derviş Mahfî ile ilgili kesin bilgi bulunmadığını ifade eden yazar, söz konusu destanda Derviş Mahfî'nin bu eseri çevirme işini kabul ettiğini beyan eden ifadelerin yer aldığını belirtmektedir. Yine *Giriş* bölümünde yazar, destana adını veren başkahraman Muhtar Gazi'nin tarihî kişiliği ve şahsiyeti hakkında farklı kaynaklardan edindiği bilgileri aktarmıştır. Daha sonra sırasıyla Muhtâr-nâme'nin yazılış tarihi ve Türk destan tarihindeki yeri, konusu, şekil özellikleri, şahıs kadrosu, coğrafyası, dil özellikleri ve üslubu ile ilgili ön bilgiler vermiştir.

Çalışmanın *Giriş* bölümünde verilen bilgilere göre destanın başkahramanı ve tarihî bir şahsiyet olan Muhtar Gazi; oldukça cesur, maceracı ve ihtiraslı bir karaktere sahiptir. Bu durum, onu İslam tarihinin oluşumu ve gelişiminde mühim bir rol oynayan aktöre dönüştürmüş, kendisi hakkında Muhtâr-nâme gibi önemli bir destan oluşmasına vesile olmuştur. Muhtar Gazi'nin, Kerbela katillerinden intikam için Hz. Ali'nin oğlu Muhammed Hanefî'den onay alarak ayaklanma başlatması, Muhtâr-nâme'nin konusunu oluşturmaktadır. Söz konusu destanın zengin bir şahıs kadrosu bulunmaktadır. Bölük'e göre bunda eserin destan metni olmasının ve savaş sahnelerinin çokça yer almasının etkisi bulunmaktadır. Yine *Giriş* bölümünde Muhtâr-nâme'nin coğrafyasından bahseden yazar, metinde geçen önemli yer isimlerini burada vermiştir.

Bölük, Muhtâr-nâme'nin dil özellikleri ve üslubundan bahsettiği kısımda, metindeki Eski Türkiye Türkçesi döneminde karşılaşılan bazı kelime ve fiillerden söz etmiştir. Bunların varlığından dolayı metnin 15.yy Eski Türkiye Türkçesi dönemine ait olduğunu düşünen yazar, daha sonra yine karşılaştığı birtakım eklerden ve özelliklerden bahsederek Eski Türkiye Türkçesinin son zamanlarına işaret ettiğini ifade etmiştir. Yazar, bu farkın eserin ilk çevirisi ile istinsah tarihi arasında geçen iki asırlık bir zaman diliminin etkisiyle oluşmuş olabileceğini ileri sürmektedir.

Muhtâr-nâme, ağız özellikleri bakımından zengin bir eserdir. Hazırlanan çalışmada bu konuyla ilgili olarak Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde kimi uzunlukların kısalması, iki ünsüz arasında ünlü türemesi, nazal “ñ” yerine normal “n” kullanılması, az da olsa ünsüz düşmesinin görülmesi gibi özellikler örnek gösterilmiştir. Sade ve anlaşılır bir dille yazılmış olan Muhtâr-nâme'nin birkaç yerinde karşılaşılan beyitler hariç mensur bir eser olması, genel olarak Türkçe kelimelerin çoğunlukta olması, bazı yerlerde metnin içeriğine göre Arapça ve Farsça kelime ve terkipler ile şahıs/yer isimlerinin de bolca geçmesi, müellifin benzer olayları anlatırken yaklaşık aynı ifadeleri kullanması gibi hususlar söz konusu çalışmada tespit edilmiştir.

Çalışmanın *Ses Bilgisi* ve *Şekil Bilgisi* kısımları oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Bu bölümde eserin içeriği fonetik ve morfolojik özellikleri açısından ayrıntılı olarak incelenmiştir. *Ses Bilgisi* bölümü; “Ünlüler” ve “Ünsüzler” olarak ikiye ayrılmıştır. Ünlüler kendi içinde; “Ünlü Değişimleri”, “Uzun Ünlüler”, “Ünlü Türemesi”, “Ünlü Düşmesi”, “Birleşme/Kaynaşma”, “Ünlü Uyumu” olmak üzere altı alt başlıkta ele alınmıştır. Ünsüzler de kendi içinde; “Ünsüz Değişimleri”, “Ünsüz Benzeşmesi”, “Ünsüz Türemesi”, “Ünsüz Düşmesi” ve “Hece Düşmesi” olarak beş alt başlık altında metinden de örnekler verilerek incelenmiştir.

“Ünlü Değişimleri” bölümünde yazar, Muhtâr-nâme'nin tercüme edilmeye başlandığı yıl ile istinsahının bitirildiği yıl arasındaki 210 yıllık zaman farkından dolayı müstensihinin metnin arkaik özelliklerinden bir kısmına dokunmadığını belirtmiş, o dönemin sosyal ve kültürel yapısında meydana gelen değişiklikler neticesinde ortaya çıkan ünlü değişimlerinin de karışık bir görünüm arz ettiğini ifade etmiştir.

Çalışmanın *Şekil Bilgisi* bölümü; “İsim”, “Sıfat”, “Zamir”, “Zarf”, “Edat” ve “Fiil” olmak üzere altı bölüme ayrılmıştır. Her kısım kendi arasında alt başlıklara ayrılmış olup, bazı alt başlıklar da kendi arasında tekrar alt başlıklara ayrılarak metinden verilen örneklerle detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Ses Bilgisi ve *Şekil Bilgisi* kısımlarından sonra çalışmanın *Sonuç* bölümü yer almaktadır. Bu bölümde, yapılan tüm inceleme ve çözümler neticesinde ulaşılan sonuçlar maddeler halinde verilmiştir. Bu maddeler arasında; eserin daha önce tam bir çeviri yazısı ve dil incelemesi yapılmamış olmasının önemi, birtakım özelliklerinin Eski Türkiye Türkçesi dönemine işaret ettiği, metindeki tutarsızlıkların hangi sebeplerden kaynaklanmış olabileceği, bazı eklerin tespiti, dizinlerin neye göre yapıldığı gibi hususlar yer almaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünü *Metin* oluşturmaktadır. Bu bölümde yazma eserin çeviri yazısı yapılarak metin meydana getirilmiştir. Bölük, ilk tercümesinden 210 yıl sonra istinsah edilen bu eserde çok fazla imla hatası, aynı satırda bir kelime veya ekin farklı yazılması gibi tutarsızlıkların olduğunu ifade etmekte, bunun sebebi olarak da müstensihinin imla bilgisi yetersizliği ya da ağız özelliklerini metne aktarması gibi

ihtimallere işaret etmektedir. Bu kısım oluşturulurken sıklıkla karşılaşılan eksik harf/ek yazımı [] işareti ile eklenmiş, bazı fazla yapıların { } işareti içine alınarak metinden çıkarıldığı belirtilmiştir. *Metin* kısmı on yedi ayrı bölümden oluşmaktadır. Yazar, bu bölümler ayrı da olsa olayların birbirini takip ettiğini, sonunda bir bütün olarak karşımıza çıktığını ifade etmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünü *Kelimeler Dizini* oluşturmaktadır. Bu bölümde eserde geçen tüm kelimeler kök ve gövde olarak madde başı yapılmıştır. Dizinin hazırlanmasında, kelimelerin eserde kullanıldığı anlam esas alınmıştır. Metnin söz varlığı bu bölümde ayrıntılı olarak verilmiştir.

Metinde özel isimler, Arapça-Farsça yapılar, Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şerifler çokça yer aldığı için yazar, özel isimleri ayrı, Arapça- Farsça yapıları ayrı olarak dizin halinde verdiğini belirtmiştir. Beşinci bölümü *Özel İsimler Dizini* oluşturmaktadır. Bazı şahısların eserde birkaç defa geçmesinden, bazı şahısların ise eserin tamamında yer almasından dolayı metinde geçen şahısların listesi bu kısımda verilmiştir. Altıncı bölümü ise *Arapça-Farsça İbareler Dizini* oluşturmaktadır. Metinde bulunan Ayet-i Kerime, Hadis-i Şerif, şiir, dua, kalıp sözler, anlamları ve metinde geçtiği sayfa, satır numaraları ile birlikte yer almıştır. Bu bölümün ardından kullanılan kaynaklar verilmiş ve çalışma tamamlanmıştır.

Ramazan Bölük'ün oldukça özenli ve kapsamlı bir şekilde hazırladığı "Muhtâr-nâme" adlı çalışması, eserin daha önce tam bir çeviri yazısının ve dil incelemesinin yapılmamış olması bakımından bu çalışmayı çok daha değerli kılmaktadır. Çalışma bu yönüyle, söz konusu destan hakkında inceleme yapacak araştırmacılar için de kaynak niteliğinde olacaktır. Yazar, eseri ayrıntılı olarak incelemiş, birçok özelliğini tespit etmiş ve bunu detaylı bir şekilde sunmuştur. Bu değerli çalışmayla Türkoloji alanına yaptığı katkıdan dolayı Ramazan Bölük'e teşekkür ediyoruz.